

FRANK KRAKE

AZ UTOLSÓ TÚLÉLŐ

FRANK KRAKE

AZ UTOLSÓ TÚLÉLŐ

A férfi, aki megmenekült
három koncentrációs táborból

A fordítás alapja:
Frank Krake: *De Laatste Getuige*
Speciale editie maart 2020
Dit is een uitgave van Uitgeverij Achtbaan

Copyright © Frank Krake / Uitgeverij Achtbaan, 2020

Fordította: © Bérczes Tibor, 2023

Szerkesztette: Sebes Katalin

Lektor: Szécsényi András
Katonai szakkifejezéseket lektorálta: Gondos László

Borító: Tabák Miklós

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

A könyv kiadását a Dutch Foundation for Literature/
Nederlands Letterenfonds (NLF) támogatta.

A könyvben megjelenő fotók jogainak tisztázása érdekében a kiadó mindent megtett, azonban a történelmi képeknél nem minden esetben van egyértelmű jogtulajdonos, így kérdések esetén vegye fel a kapcsolatot a kiadóval. A képjegyzék tartalmazza egyértelműen a tisztázott fotók jogtulajdonosainak részleteit.

HVG Könyvek, Budapest, 2023
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Krausz Veronika
www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-565-181-8

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképes úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.
Felelős kiadó: Szauer Péter

Nyomdai előkészítés: Sólyom Melinda

Nyomás: Generál Nyomda Kft.
Felelős vezető: Hunya Ágnes

Jónak

TARTALOM

<i>Előszó</i>	9
1. Wim Aloserij	13
2. Kattenburg	19
3. Öt deszka között	31
4. Munka a boltban	39
5. A háború	49
6. Arbeitseinsatz	57
7. Szökésben	71
8. Élve eltemetve	83
9. Önkéntes fogság	97
10. Az amersfoorti tábor	109
11. Karanténban	125
12. A husum-schwesingi altábor	141
13. Az első munkanap	151
14. Törött ásók	159
15. A putteniek	169
16. A revier	181
17. Nincs étel, nincs orvos	191
18. Újra Neuengammében	201
19. Festő vagyok	215
20. Az SS piskótája	223
21. Nyulak a koncentrációs táborban	235

22. Olajmécsek és táncoló meleg	247
23. A fehér buszok-hadművelet	255
24. Az Athen fedélzetén	263
25. Cap Arcona	273
26. Ezüstmadarak	289
27. Szűz Mária mentett meg	301
28. Szabadon és mégis fogságban	315

<i>Epilógus</i>	329
-----------------	-----

<i>Utószó</i>	335
---------------	-----

<i>Irodalomjegyzék</i>	351
------------------------	-----

<i>Köszönetnyilvánítás</i>	355
----------------------------	-----

<i>A könyvben publikált fényképek és dokumentumok forrásai</i>	359
--	-----

<i>Képjegyzék</i>	361
-------------------	-----

<i>Mutató</i>	369
---------------	-----

ELŐSZÓ

(*Gedenkstätte Neuengamme*)

Aki napjainkban belép a Neuengammei Emlékhely (Gedenkstätte Neuengamme) főbejáratán, csendes, szinte békés környezetben találja magát. Az óriási kiterjedésű táborterületet a lehető legnagyobb gondossággal emlékközponttá alakították át. A téglából emelt tábori épületek és az Appelplatz még megvannak, az egykori fabarakkok helyét kavicsok jelzik. A gyárépületek, az SS-garázs és a kerítés az elengedhetetlen őrtornyokkal még mindig állnak. A tábor területén kívül még ma is látható az a fehér villa, ahol a táborparancsnok lakott a sógornőjével és a gyerekeivel.

Az újonnan épült Emlékezés Házában (Haus des Gedenkens) a falon elhelyezett transzparensen 25 ezer áldozat neve olvasható. Ez nagyjából a fele annak a majdnem 43 ezer fogolynak, akik itt pusztultak el. A többiek névtelenül haltak meg. Az 1950-es években egy monumentális emlékoszlopot állítottak fel a fákkal szegélyezett gyepen. Az idők folyamán további emlékműveket emeltek, egyebek között a putteni férfiaknak, akik közül sokan Neuengammében haltak meg. Aki felkeresi az emlékhelyet, garantáltan a hatása alá kerül. A belőle áradó béke és nyugalom becsapja az embert, mert lehetetlenné teszi, hogy elképzeljük az ott történt borzalmakat.

Csak a túlélők történetei teszik egyértelművé a tábori élet kegyetlenségét. Azzal, hogy 73 évvel a felszabadulása után elmesélte a történetét, Wim Aloserij nagy szolgálatot tett az elkövetkező nemzedéknek, hiszen mára már alig maradt élő szemtanú. Egyre kevesebbeknek adatik meg, hogy első kézből, egy túlélőtől halljanak az akkori kegyetlenségekről. Frank Krake érdeme, hogy pontosan és értő gondnal lejegyezte ezeket az emlékeket. Neuengamme kerítése mögött napról napra a halál és az erőszak uralkodott. Aki ma körbesétál, a nap végén kiléphet a kapun, és bezállhat

az autójába, hogy elhajtson valamelyik hamburgi szállodába vagy haza. Ha azonban megismerjük Wim Aloserij történetét, másképp kell látnunk az ottani világot.

Ezzel a könyvvel Wim Aloserij és Frank Krake egyértelművé tesz még valamit, mégpedig azt, hogy a háborús szenvedésnek soha nincs vége. Ez a könyv nem egy lezárult háború története, sem az egykori foglyok, sem az áldozatok hozzátartozóinak életében. Számukra ez a háború folytatódott.

Soha többé háborút Európában, soha többé a koncentrációs táborok kegyetlenségeit – ez a hitvallás vezérelte az embereket 1945-ben. Úgy vélték, le kell vonni a tanulságokat – és Nyugat-Európában beköszöntött a béke korszaka. Németország, Franciaország, a Benelux államok és Olaszország között szoros együttműködés alakult ki. A mai európai együttműködés az akkori békevágy közvetlen eredménye. A háború azonban nem vált végleg történelemmé Európában. Közvetlenül ezután Európa nyugati és keleti részre szakadt. A felszabadított Neuengamme közelében vasfüggöny választotta ketté az országot. Két hatalmas hadsereg nézett farkasszemet egymással. A felszabadult Európa keleti fele egyik diktatúrából a másikba zuhant. Ez a helyzet 1989-ig tartott. Amikor a berlini fal leomlott, új törésvonalak keletkeztek, gyakran országokon belül is. Az 1990-es években olyan háború tombolt a Balkánon, amelyben ismét embereket zártak koncentrációs táborokba, és ártatlan férfiak és nők ezreit gyilkolták meg. Napjainkban is folyik háború Európában, Kelet-Ukrajnában. Kontinensünk kapujában, Szíriában pedig már hosszú évek óta szörnyű polgárháború dúl. Megint ártatlanok pusztulnak el, ismét kimondhatatlan atrocitások történnek. Az emberek pedig egy életen át, néha nemzedékeken keresztül hordozzák a háborúban szerzett lelki sérüléseket. A háború nem ér véget azzal, hogy a fegyverek elhallgatnak.

Valahol az Emlékezés Háza hosszú listáján a nagyapám, Sybrand Marinus van Haersma Buma neve is ott szerepel. A háború előtt Frízföldön lakott, és a német támadás idején egy kis vidéki település, Wymbritseradeel polgármestere volt.

Nem sokkal később, híven elveihez, harcolt a megszállók jogtalanságai ellen. 1941 tavaszán letartóztatták. Több mint egy évet töltött a schveningeni börtönben, az Oranjehotelben. 1942 őszén az amersfoorti

táborba hurcolták. Ezután ugyanazt a szomorú vonatutat tette meg, amit Wim Aloserij két évvel utóbb. Halálosan kimerülten érkezett meg, és nem sokkal később, 1942. december 11-én, mindössze 38 évesen meghalt a neuengammei betegbarakkban. Felesége négy gyermekkel maradt özvegyen. A legidősebb, apám tíz-, a legfiatalabb kétéves volt.

Wim Aloserij túlélte Neuengamme poklát, és a kevesek egyikeként a háború utolsó napjainak egyik legdrámaibb eseményét, a *Cap Arcona* katasztrófáját is a Lübecki-öbölben. Ezek a történetek kitörölhetetlenül bevésődtek az emlékezetébe. Megszámlálhatatlanul sok kegyetlenséget látott és szenvedett el azokban a hónapokban. Vallomása megmutatja, hogy a jó és a rossz között húzódó választóvonal nem esett egybe a Hollandia és Németország között húzódó határral. A könyvnek ez a másik nagy tanulsága. Ebben a háborúban éppúgy voltak német áldozatok, ahogy holland tettesek is. Mindkettőre akad példa a könyvben. És a háború mindkét országban egy egész nemzedék életét meghatározta.

Az utolsó túlélő ugyanúgy a náci terror áldozatainak egyfajta emlékműve, mint a Neuengammei Emlékhely. Annak a generációnak az emlékműve, amelynek egy életen át hordoznia kellett ezeket az emlékeket. Magának Wim Aloserijnek is az emlékműve, aki túlélte a poklot, és aki-ben megvolt a bátorság, hogy több mint 70 évvel később elmondja a történetét.

Sybrand van Haersma Buma,
a holland alsóház kereszténydemokrata (CDA)
frakciójának vezetője

Hendrik Aloserij

2

WIM ALOSERIJ

Amszterdam, 1932

– Te szemét! Tudom, hogy itt vagy valahol, te büdös kölyök!
Wim hallotta, ahogy a lépések egyre közelebb érnek. Arcát még mélyebbre fúrta a térde közé, és két ujjal befogta az orrát, mert attól félt, hogy a portól eltüsszenti magát. A mosdókagyló alatt biztonságban meghúzódhatott, mert az öt milliméter vastag lécek megóvták a felfedezéstől és az alapos veréstől. Amit a semmiért kapott volna. Nevelőapja, mint oly gyakran, most is merev részeg volt, s ilyenkor a kilencéves mostohafián akarta leverni minden nyomorúságát.

– Gyere elő, te szemét, és akkor majd megtudod, mi a szokás itt, Kattenburgban!

Hallotta kínzója nehéz légzését, és a lécek között a keskeny nyíláson át látta is, amint ott áll. Hendrik Aloserijnek két kézzel kellett kapaszkodnia, ha nem akart elesni. A bal kezével a mosdókagylónak támaszkodott, s a jobbal még mindig a kilincset markolta.

Ezen a szombat délelőttön Wim épp a kicsike konyhában játszott, amikor meghallotta, hogy nyílik a bejárati ajtó. A lépcsőn botladozó lépésekből azonnal tudta, mire számíton. – Gyorsan, tűnj el – súgta oda az anyja.

Felrohant a lépcsőn a padlástérbe. A tetőzet széle mentén óvatosan oldalazva átlépett egy vékony gerendán. Számolta magában a lépéseket. Pontosan huszonöt lépés után ért a mosdókagyló hátoldalához. A kormosötétben kitapogatta kedvenc búvóhelyét, amely elég nagy volt ahhoz, hogy guggolva beülhessen oda, és visszafojtott lélegzettel várta, hogy nevelőapja a keresésére indul.

– Te szemét! – Aloserij kedvenc szitokszava Wim törékeny testének minden porcikáját áthatotta. Megremegett, de csak egy pillanatra. Azok a napok, amikor úgy remegett, mint a nyárfalevél, már régen elmúltak. Már jócskán túl volt azon a korszakon, amikor még egyfolytában remegett. Néha azonban még előfordult, hogy éjszaka felriadt álmából. Olyankor verítékben úszott, mert rémálmában, ki tudja, hányadszor, újabb verést kapott.

Látta, hogyan remeg Aloserij keskeny ajka a dühtől. Az arca hosszúkás, a koponyája tar és napbarnított, világos szeme pedig düledt. A két lapátfüle akkora, hogy Wim még ebben a nyomasztó helyzetben is csaknem elnevette magát. Rettentően örült, hogy nem ez az ember a valódi apja, és ő maga egy igazi Wijmans szerény méretű fülével élheti az életét. Ehhez társultak még azok a gyönyörű fürtök a hajában, a finom ívű szemöldök és az a mindig csibészes tekintet, amely fiatal kora ellenére komoly népszerűséget szerzett neki a környék lányai körében.

Aloserij áttette vadászterületét a fürdőszobával szemközti hálósobába. Ott volt Jo, Wim nővéreinek ágya, mellette pedig az az ágy, amelyen Wim és féltestvére, Henk osztozott. Aloserij, amikor ott sem találta nevelt fiát, zavaros beszéd kíséretében a saját ágya felé vette az irányt, hogy kialudja kábulatát. Wim hallotta, ahogy a lépcsőhöz botorkál, majd leimbolyog. Most legalább nem volt annyira részeg, mint néhány nappal korábban, amikor a fenekén szánkózott le a meredek lépcsőn.

Minden volt, csak tágas és luxus nem ez a Kleine Kattenburgerstraat 78. szám alatti emeleti lakás, de a kattenburgi gyerekek többségéhez képest, akik az Amszterdam-sziget keleti oldalán éltek, Wim nem panaszkodhatott. Barátja, Pietje Klaver, három házzal odébb négy fivérével osztozott a hálósobán. Pietje három nővére kényszerűségből az anyjuk szobájában aludt. Apjuk néhány évvel korábban meghalt egy kikötői üzemi balesetben, és a családnak segélyből kellett megélnie. Csak mindenféle szükségmegoldásokkal és a szomszédok segítségével tudtak a felszínen maradni. Mindössze heti 1,75 gulden lakbért fizettek, ezért is költöztek ebbe a negyedbe.

Mivel az övék egy emeletráépítéssel megtoldott lakás volt, Wim anyja 2,50 guldent fizetett. Ezt nem titkolta soha, de nem is nagyon tehette volna meg. A vékony falakból megépitett, kis házban minden áthallatszott.

A belső falak még az egysoros, mindössze hét centiméter vastag külső téglafalaknál is vékonyabbak voltak. Télen vastag jégvirágok borították az ablakokat. Ha keletről fújt szél, az utcai homlokzat pórusain át dőlt be a hideg. Olyankor a hálósobában nem sokkal volt melegebb, mint odakinn.

Wim nevelőapja szombaton kapta meg a heti bérét. Építőipari segéd-munkásként heti 17 guldent keresett. Ezért heti hat napot és napi tíz órát kellett le-fel mászkálnia a létrán, vállán cementeszákokkal és építőanyagokkal. Szombat délután, amikor lejárt a műszak, egyenesen a De Nieuwe Aanleg kocsmába indult, amely a Kleinestraat és a Mariniersplein sarkán állt. Csak órák múlva érkezett haza.

Néha már valóban elviselhetetlen volt a helyzet. Néhány hónappal korábban a gyerekek a konyhai petróleumkályha körül ültek az anyjukkal, amikor meghallották, hogy nyílik a bejárati ajtó, majd hangos, tompa puffanás következik. Wim anyja lesietett, és Aloserijt furcsa pózban találta. Merev részegen a meredek lépcsőn feküdt. Johanna őserővel határos

*Wim, a nővére, Jo, az anyja, Johanna,
a nevelőapja, Hendrik és a féltestvére, Henk*

szívóssággal cibálta fel a férfit a lépcsőn, miközben egyfolytában a fülébe ordított, nehogy elaludjon. Amikor felértek, betámogatta a hálószobába. Aztán kiürítette a zsebeit, és összeszedte a heti bérből megmaradt utolsó guldeneket: épp hogy a lakbér kifizetésére volt elég. Teljesen magánkívül volt, és zokogásban tört ki. A gyerekek hallgattak, nem tudták, mitévők legyenek.

Tíz perccel később anyjuk némiképp megnyugodott, és elküldte Jót a tejboltoshoz, hogy kérjen tőle kölcsön. A lány hat gulddal és lesütött szemmel tért haza. Azt a hat guldent az anyja minden nehézség dacára visszafizette a következő hetekben. Hacsak Alojserij nem itta el újra a bérét. Wim azt még rosszabbul viselte, amikor a nevelőapja nem tajt részegen, csak kissé kaptatosan tért haza, és ahhoz elég részeg volt, hogy agresz-szív legyen, ahhoz viszont nem, hogy hamar elaludjon. Ilyenkor csak a titkos búvóhely kínált menedéket, vagy az, ha elmenekült hazulról. Olyan-kor Pietje Klaver társaságában a szigeteken kóborolt. Golyóztak a wittenburgi fiúkkal, vagy azzal szórakoztak, hogy becsöngettek az Oosten-burgergrachton lakó zöldséges ajtaján.

Mielőtt Kattenburgba költöztek, egy szép, új bérházban laktak a Van Spilbergstraaton, a város túlsó végén. Wim soha nem értette, mi készítette anyját arra, hogy összeköltözzön a kattenburgi Hendrik Aloserijjével.

– Én vagyok az apád – mondta Aloserij az első találkozásukkor, hogy elnyerje Wim rokonszenvét.

– Maga nem az apám – bökte oda nyíltan Wim.

Az idegen férfi barátságos tekintettel nézett a kislányra. Kivett a zsebéből egy pénzérmét, és megpróbálta a markába nyomni. Wim szeme vilámlamokat szórt.

– Nem kell a pénze. És maga nem az apám.

Megfordult, és kiszaladt. Odakinn leült a járdára. Az igazi apját nem ismerhette, mert röviddel a születése előtt valami tüdőbetegségben meghalt. Jo azt mesélte, hogy az anyjának viszonya volt egy másik férfival. Wim ezt már maga is sejtette. Normál körülmények között alig jártak templomba, de az elmúlt fél évben szinte minden héten elmentek. A Wittenburgergrachton álló Szent Anna-templomba, amelynek gyönyörű festett ólomüveg ablakai voltak, majdnem olyan magasak, mint a mellettük magasodó fák. A mise után mindig megjelent egy kopasz, napbarnított

arcú, savószemű férfi az anyjuk oldalán. Ugyanaz az alak, aki most az apjaként mutatkozott be.

Wim annyira belefeledkezett a gondolataiba, hogy csak egy idő után vette észre a nővérét, aki odatelepedett mellé. Jo több mint egy évvel volt idősebb nála, de elválaszthatatlanok voltak. Az anyjuk mindig ügyelt rá, hogy Jo csinosan nézzen ki, ha tehetette, fehér ruhákba öltöztette, és ahhoz illő szalagot kötött a sötét hajába. Rejtély volt, hogyan csinálja, de abból a néhány megspórolt fillérből, amije volt, mindig sikerült ragyogóvá varázsolnia a lányát. Wim imádta a nővérét, és rettentően büszke volt rá, hogy ő az öccse, ráadásul ugyanattól az apától. Iskola után mindig együtt lógtak, és nem voltak titkaik egymás előtt – kivéve az emeleti rejtekhelyet.